

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.164
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору філософських наук, професору,
завідувачу кафедри філософії, соціології та
релігієзнавства Дойчику Максиму Вікторовичу
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)**

ВІДГУК

офіційного опонента

Бойко Анжели Іванівни,

доктора філософських наук, професора,

завідувача кафедри філософських, політичних і психологічних студій

Черкаського державного технологічного університету

на дисертацію **Петранюка Андрія Ігоровича**

на тему **«Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-**

мережевому просторі: філософський вимір»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія,
галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Актуальність дисертаційного дослідження Петранюка А. І. зумовлена глибокими структурними змінами в суспільстві, які повною мірою виявилися після появи Інтернету та трансформації форм збереження й поширення інформації. Поява інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) не лише розширила межі людської діяльності, а й видозмінила комунікативний простір, де віртуальні платформи стали часто привабливішими за реальність. Це призвело до підриву значущості традиційних ролей і норм, які раніше забезпечували стабільність самовизначення особистості. Цифрова взаємодія часто набуває форми симуляції, де зникає розрізнення між образом і реальністю. Внаслідок цього людина може втрачати навички соціалізації, здатність до орієнтації в реальному житті та формування власної автентичної ідентичності. Швидкозмінні та фрагментарні інформаційні потоки розпорошують увагу та сприяють розмиванню історично сформованих цінностей. У сучасному інтелектуальному дискурсі панують амбівалентні та не завжди науково обґрунтовані висновки щодо ролі мережевих технологій. Автор зазначає, що неправдиві висновки про вплив ІКТ на здоров'я чи соціальні процеси можуть призводити до шкідливих рішень у політиці, освіті та бізнесі, що робить об'єктивне філософське дослідження вкрай своєчасним. Проблема ідентичності стоїть особливо гостро

перед українським суспільством, частина якого через недостатню самосвідомість стає жертвою ворожої дезінформації та маніпуляцій,. Робота є актуальною для вироблення стратегій національної консолідації та інформаційної безпеки, що є життєво важливим для виживання держави в умовах інформаційної агресії.

Попри значну кількість досліджень, у сучасному дискурсі поняття «ідентичність» залишається позбавленим самоочевидного сенсу та характеризується багатозначністю. Робота актуалізує потребу в уточненні концептуальних підвалин індивідуального та групового самовизначення в умовах SMART-суспільства. Саме тому робота Петранюка А. І. є актуальною відповіддю на запит суспільства щодо пошуку стабільних життєвих орієнтирів у нестабільному інформаційно-мережевому світі.

Дисертація має чітку та логічну структуру, яка включає вступ, три розділи (кожен із яких поділений на підрозділи), висновки, список використаних джерел та додатки,. Загальний обсяг кваліфікаційної наукової праці становить 233 сторінки, з яких 190 сторінок займає основний текст. Зміст основної частини роботи розподілений наступним чином. Розділ 1 «Теоретична й методологічна основа дослідження» присвячений аналізу поняття «інформаційно-мережевий простір» у філософському дискурсі та визначенню методологічної бази дослідження ідентичності. Розділ 2 «Історико-парадигмальний вимір особистісного самовизначення людини» охоплює еволюцію проблеми самовизначення від світоглядних передумов античності до трансформацій індустріальної доби та перспектив людини в інформаційному просторі. Розділ 3 «Групова ідентичність: від консолідації до розмежування» фокусується на концептуалізації колективної ідентичності як наукового феномена та аналізі викликів, які створює для неї мережеве середовище.

Значний список використаних джерел налічує 274 найменування. Апробація результатів дослідження відображена у 10 публікаціях автора, серед яких 6 статей у фахових виданнях України та 2 статті у журналах, що індексуються у базі Scopus. До дисертації також включено Додаток А, що містить повний список праць здобувача та відомості про апробацію.

В першому розділі автор детально простежує генезу інформаційного суспільства через призму чотирьох інформаційних революцій, що дає змогу зрозуміти технологічне підґрунтя сучасних трансформацій ідентичності. У підрозділі 1.1 чітко розмежовано та проаналізовано ключові моделі суспільного розвитку: постіндустріальне, інформаційне, мережеве та Smart-суспільство.

Важливою перевагою є використання комплексного та міждисциплінарного підходів, що дозволяють розглядати ідентичність як багатовимірне явище на перетині філософії, соціології та психології. Залучення феноменологічного методу та герменевтики дає змогу дослідити суб'єктивне переживання «Я» та нарративну природу особистості.

Здобувач успішно вирішує проблему багатозначності поняття «ідентичність», застосовуючи етимологічний підхід та розрізняючи ідентичність як «самототожність» (*idem*) та «самість» (*ipse*). Це дозволяє уникнути спрощення ідентичності до звичайної тотожності об'єкта.

Заслуговує на увагу авторський аналіз трансформації просторово-часових уявлень. У роботі переконливо доведено, що в мережевому суспільстві «простір місць» замінюється «простором потоків», а лінійний час поступається місцем соціальній аритмії, що безпосередньо впливає на формування ідентичності. Застосування методу Ж. Деріди дозволило автору виявити приховані смислові нашарування та підкреслити нестабільність сучасного «Я».

Як зазначається у самому тексті, у сучасному інтелектуальному дискурсі ідентичність позбавлена самоочевидного сенсу і залишається вкрай суперечливим терміном. Це створює певні труднощі для виокремлення єдиного універсального визначення, яке б задовольнило всі наукові напрями й окреслює концептуальну неоднозначність об'єкта дослідження. Також має місце і певна термінологічна складність. Виокремлені Е. Еріксоном складники, такі як «Его», «Я» та «самість», попри спроби автора їх систематизувати, можуть створювати поняттєву плутанину, оскільки на емпіричному рівні важко розмежувати, де закінчується Я-ідентичність і починається Его-ідентичність. Концепція Ю. Габермаса щодо колективної ідентичності як результату раціонального діалогу критикується за високий рівень абстрактності. В умовах реальних соціальних конфліктів та нерівноцінного дискурсу така модель може здаватися надто ідеалізованою.

Варто, на наш погляд, акцентувати увагу на віртуальній симуляції, яка не може повноцінно замінити реальні навички соціалізації, а навпаки - створює ризики їхньої деградації або повної втрати. Цифрова взаємодія часто набуває форми саме симуляції, де зникає розрізнення між образом і реальністю. Оскільки мережева комунікація подекуди проявляється лише як «відносини між образами», людина може втратити здатність до орієнтації в реальному житті та формування цілісної ідентичності.

Слушно автором наголошується на трансформації когнітивних процесів, до чого потенційно може привести мережева комунікація. Це помітно ускладнює психосоціальний розвиток особистості та заважає формуванню особистісної ідентичності як заданого життєвого орієнтиру й осі життєтворчості. Через домінування «кліпового мислення» та оперування лише змістами фіксованої довжини, індивід може втрачати навички соціалізації, що проявляється у втраті здатності до співпереживання іншим (емпатії) та розвитку егоцентризму. Віртуальне середовище часто стає для людини «схованкою» від реальності та стимулятором до підміни справжніх дій псевдореальністю. Це породжує нездатність побудувати глибокі соціальні контакти, які є критично важливими для розвитку особистості. Дослідником зазначено, що соціальна взаємодія в

Інтернеті зазвичай не має безпосереднього впливу на моделювання щоденного життя, а виступає лише як доповнення до існуючих соціальних взаємовідносин. Проте, якщо віртуальна комунікація стає домінуючою, вона веде до розриву між онлайн та офлайн реальністю, що підриває здатність людини діяти як цілісна особистість.

Не менш важливим, на наш погляд є піднята проблема верифікації «цифрового Я». Хоча автор аналізує «аватари» та цифрову ідентичність, дискусійним залишається питання про те, наскільки віртуальна ідентичність може вважатися автентичною, якщо вона часто набуває форми симуляції, що не розрізняє образ і реальність.

Цифрове «Я», що проявляється як присутність або сліди присутності індивіда в мережевому світі, створює умови для вільного самоствердження людини у самостійно сконструйованому світі. Цей процес суттєво впливає на традиційні форми ідентичності, насамперед підриваючи значущість тих ролей і норм, які забезпечували самовизначення особистості в попередні історичні періоди та робили її життя стабільним. Поява цифрової ідентичності дозволяє людині репрезентувати себе поза фізичними межами, фактично розкладаючи особистість на тіло і тілесність. Через цей цифровий образ індивід може вільно, без зовнішнього примусу, формувати власний імідж або експериментувати з соціальними ролями за допомогою образів, сигналів та специфічної поведінки. Інформаційно-мережевий простір сприяє посиленню міцних соціальних зв'язків (наприклад, родинних) і, водночас, породжує велику кількість нових «слабких» зв'язків, що характерні для нестійких онлайн-спільнот. Це розмиває традиційну гомогенність суспільства, оскільки людина починає визначати себе через участь у глобальних потоках інформації, а не лише через територіальну чи культурну приналежність.

Хоча розвиток глобалізації давав підстави прогнозувати руйнування національної ідентичності, цифрові технології, навпаки, допомагають елітам підтримувати її через засоби масової комунікації для вирішення локальних і національних проблем. Проте мережевий простір також стимулює розвиток субкультурних спільнот, які іноді стають більш значущими для індивіда, ніж традиційна етнічна приналежність. Сучасна цифровізація призводить до того, що віртуальне, цифрове та реальне «Я» поступово зливаються в єдиний цифровий профіль, де латентна ідентичність стає публічною через постійну самокатегоризацію на різних платформах.

Видається доволі вдалим звернення до емпатії (здатність до співпереживання), що відіграє фундаментальну роль у процесі соціалізації, без якої неможливе формування цілісної та стійкої ідентичності особистості в інформаційно-мережевому просторі. Дефіцит емпатії та соціальних навичок створює плідний ґрунт для агресивної онлайн-поведінки та різних форм кібернасильства (булінгу, цькування, стигматизації). Стійка цифрова

ідентичність потребує визнання «погляду Іншого» не як об'єкта для атак, а як суб'єкта взаємодії. Стійка ідентичність часто постає у формі наративного конструкта, що формується у процесі діалогічної взаємодії з іншими. Якщо цифрова взаємодія перетворюється на «відносини між образами» (симуляцію) без емпатичного зв'язку, людина втрачає здатність до орієнтації в реальному житті та формування власної автентичної ідентичності.

Отже, перший розділ є теоретично насиченим та методологічно виваженим фундаментом дослідження. Незважаючи на дискусійність окремих положень (що власне, і має бути притаманним дослідженням такого півня), він забезпечує необхідний інструментарій для подальшого аналізу трансформацій ідентичності в інформаційну добу.

Другий розділ надає дослідженню історико-філософський масштаб. Автор здійснив масштабну реконструкцію еволюції ідентичності, починаючи від гомерівського епосу та античності до доби Smart-суспільства. Це дозволяє побачити тяглість проблеми самовизначення людини крізь різні культурні парадигми.

У підрозділі 2.1 вдало простежено шлях від античної «самототожності» космосу до християнського відкриття «особи», вільної від природної необхідності. Розрізнення «ідентичності-самототожності» (*idem*) та «ідентичності-самості» (*ipse*), запропоноване П. Рікером, майстерно використане для пояснення внутрішнього дуалізму сучасного Я. Здобувач переконливо доводить, що саме індустріальна доба через ідеї Локка та Канта зробила ідентичність «проектом», де самосвідомість стала головним критерієм єдності особистості.

У підрозділі 2.3 подано глибокий філософський аналіз сучасних мережевих феноменів: «ефекту Google», «синдрому фантомного дзвінка» та «слактивізму». Аналіз «аватарів» як симулякрів, що не потребують матеріального оригіналу, дозволяє зрозуміти специфіку «цифрового Я». А.Петранюк вбачає вихід із кризи фрагментації особистості у відродженні античної практики «турботи про себе» в цифровому середовищі, що є оригінальним підходом до вирішення проблем мережевого суспільства.

Проте полем для дискусій є аналіз світоглядних передумов самовизначення людини базується виключно на західноєвропейській філософській традиції. Поза увагою залишилися східні моделі ідентичності, які в умовах глобалізації також активно взаємодіють в інформаційно-мережевому просторі. Автор зазначає, що цифрові ідентичності є «вдосконаленою формою реальної ідентичності», проте залишається відкритим питання про те, де проходить межа між «вдосконаленням» та повною втратою автентичного Я у світі тотальної симуляції.

Концепція ризоми пояснює фрагментарність сучасного цифрового «Я» через відмову від класичної центрованої та ієрархічної структури особистості, що була

властива добі Модерну. У контексті інформаційно-мережевого простору людина перетворюється на систему фрагментів та елементів, які взаємодіють між собою без задалегідь визначеного порядку. Зв'язок між частинами ризоматичного «Я» є динамічним, нічим не зумовленим та неповторним. Через це таку особистість неможливо охопити повністю; її можна побачити лише через окремі проявлені моменти в конкретних актах комунікації. Перетворюючись на ризому, людина втрачає чітко визначену сутність, єдину життєву ціль або «правильний шлях». Це дозволяє цифровому «Я» бути відкритим до вкрай різноманітних зв'язків і проявляти суперечливі способи існування. Ризоматична структура дає змогу індивіду одночасно належати до різних реальностей (соціальних мереж, онлайн-спільнот, месенджерів), кожна з яких має власну правду, логіку та організацію. В процесі онлайн-взаємодії людина розпадається на велику кількість непов'язаних між собою частин. При цьому така фрагментація не розцінюється як патологія, а виступає способом існування в мережі. Ризоматична ідентичність втілює ідеал відмови від стабільних орієнтирів та ілюзії єдності. Вона пропонує досвід «безопорного Я», що перебуває у стані безперервної «втєчі» від системних визначеностей.

Ризоматична ідентичність є формою існування, де людина розпадається на велику кількість непов'язаних між собою частин, справді створює загрозу для етичної сфери, оскільки панування «кліпового мислення» та оперування короткими повідомленнями призводить до послаблення відповідальності за наслідки власних дій.

Водночас автором підкреслюється, що концепт ідентичності зберігає вимір «самості» (*ipse*), який визначає суб'єкта як автора слів і вчинків, що за своєю природою є відповідальним за зроблене ним. Навіть у ситуації «розриву» та фрагментації, моральна опора особистості може зберігатися через вірність даному слову, що є емблематичним відображенням здатності людини триматися обраного шляху всупереч змінам обставин.

Ризоматичний світ, за логікою дослідження, актуалізує проблему втрати моральної визначеності. Вона дозволяє структурувати розрізнений життєвий досвід у зв'язану історію, де людина постає персонажем, відповідальним за свою біографію. Ризоматична ідентичність не веде до повної втрати моральної відповідальності автоматично, проте вона істотно ускладнює її збереження, вимагаючи від індивіда постійних зусиль для підтримання внутрішньої безперервності та етичної автономії.

Другий розділ є частиною дисертації, що демонструє високий рівень теоретичної підготовки автора. Незважаючи на певну абстрактність окремих положень, він забезпечує міцну історичну базу для подальшого дослідження групової ідентичності у третьому розділі.

Щодо третього розділу «Групова ідентичність: від консолідації до розмежування» дисертації, доцільно відзначити, що автор здійснив ґрунтовний

аналіз становлення групової ідентичності як наукового феномена, простеживши еволюцію поглядів від психоаналізу З. Фрейда до теорії комунікативної дії Ю. Габермаса. Особливу цінність має висвітлення переходу від «механічної» до «органічної» солідарності за Е. Дюркгаймом, що дозволяє зрозуміти зміну принципів об'єднання людей у модерну добу. У роботі успішно використано критерії Е. Сміта для ідентифікації етнічних спільнот (спільне ім'я, міфи, пам'ять, територія) та національних спільнот (спільна масова культура, єдині права, економіка). Це дало змогу автору уникнути термінологічної плутанини, властивої багатьом сучасним дослідженням. Важливим науковим здобутком розділу є спростування радикальних прогнозів про повне зникнення національних держав під тиском глобалізації. Автор переконливо доводить, що інформаційно-комунікаційні технології не лише руйнують старі зв'язки, а й стають ефективним інструментом консолідації територіально розпорошених етнічних та національних груп.

Розділ містить актуальне дослідження сучасних типів ідентичності, таких як «просюмери» (виробники-споживачі контенту) та «цифрові мандрівники», що дозволяє побачити трансформацію групових структур у мережевому просторі. Дисертант залучає концепції провідних українських вчених (А. Богачова, Н. Кривди, С. Сторожук), що дозволяє розглядати колективну пам'ять як фундамент неподільності групи.

Здобувач визнає, що утвердженню космополітичної ідентичності заважає неспроможність людей підтримувати емоційну близькість із великою кількістю незнайомих. Ця теза ставить під сумнів реалістичність «світової ідентичності» як повноцінної заміни національної, що потребувало б ширшого обговорення шляхів подолання таких бар'єрів. Ще одне - хоча автор аналізує слактивізм як форму громадянської позиції, дискусійним залишається питання, чи може така ідентичність бути стійкою, якщо вона не потребує реальних зусиль та фізичної присутності для розв'язання проблем.

Згідно з автором, нові типи «слабких зв'язків», які масово виникають в інформаційно-мережевому просторі та найвиразніше проявляються в нестійких онлайн-спільнотах, не можуть замінити національну ідентичність, хоча й суттєво трансформують способи соціальної взаємодії. Попри прогнози прихильників модерністських концепцій про те, що глобалізація та інформатизація зруйнують підвалини націй, джерела свідчать про зворотне. Етнічна та національна ідентичності зберігають свою стійкість й у нових соціокультурних умовах. Цьому, зокрема, сприяє стрімкий розвиток мереж, що дає можливість елітам свідомо й активно використовувати засоби масової комунікації (Інтернет, радіо, телебачення) для консолідації суспільства та вирішення локальних і національних проблем. Активний розвиток субкультурних спільнот, побудованих на «слабких зв'язках», не становить загрози існуванню національних спільнот. Нові форми соціальності часто виступають лише доповненням до існуючих

міцних зв'язків (наприклад, родинних). Через нестабільність та фрагментарність інтернет-комунікації людина часто відчуває дефіцит стабільних життєвих орієнтирів. Це породжує запит на «стабільні дороговкази», якими залишаються етнічні, національні або релігійні спільноти, здатні забезпечити людину тривалим смисловим ядром. Інформаційно-комунікаційні технології стають ефективним інструментом консолідації територіально розпорошених членів нації, допомагаючи підтримувати національну єдність поза географічними межами.

Космополітична культура сприймається національними спільнотами як загроза через низку геополітичних, психологічних та соціально-економічних чинників, які підривають традиційні підвалини групової ідентичності. Оскільки ідеї космополітизму знаходять прихильників переважно в країнах Заходу, держави незахідного світу часто розцінюють цей рух як нову стратегію Заходу в його давньому прагненні запанувати над рештою світу. У цьому контексті глобальна культура розглядається як форма імперіалізму, що передбачає зовнішній тиск на локальні традиції, а не рівноправний діалог. Національна ідентичність базується на глибоких компонентах - мові, символах, ритуалах, героях та спільних спогадах про перемоги й трагедії. Ці атрибути наснажують людей боротися за свою самобутність і зберігати поділ людства на народи, що прямо суперечить уніфікованій космополітичній моделі.

Третій розділ є найбільш актуальною частиною роботи, де автор вдало поєднує класичні соціологічні теорії із аналізом новітніх мережевих процесів. Попри певну дискусійність теоретичних моделей універсальної ідентичності, розділ забезпечує глибоке розуміння того, чому групові структури продовжують відігравати ключову роль у самовизначенні людини в епоху Інтернету.

Варто перейти до наукової новизни дослідження. Оцінка позицій, які автор дисертаційного дослідження, Петранюк А. І., обґрунтував як такі, що висувуються вперше, дозволяє визначити наукову новизну та практичну значущість роботи. Автор зосередився на двох магістральних напрямках: трансформації індивідуального самовизначення та стійкості групових ідентичностей в умовах цифровізації.

Автор вперше детально проаналізував механізми, за допомогою яких інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) змінюють внутрішню структуру особистості. Одним із найцікавіших наукових здобутків є положення про те, що цифрова ідентичність «розкладає» людину на фізичне тіло та мережеву тілесність. Це дозволяє індивіду конструювати власний образ та експериментувати з соціальними ролями за допомогою сигналів і символів, уникаючи при цьому зовнішнього примусу, притаманного фізичному світу.

Здобувач виявив, що мережевий простір не лише створює нові типи «слабких зв'язків» у нестійких онлайн-спільнотах, а й, всупереч очікуванням про

повну атомізацію, сприяє посиленню традиційних «міцних зв'язків» (наприклад, родинних).

Крім того, автор вперше акцентує увагу на тому, що мережева комунікація може негативно трансформувати когнітивні процеси, про що йшлося вище. Це створює загрозу для психосоціального розвитку особистості, ускладнюючи формування ідентичності як стабільного життєвого орієнтира.

Суспільно-важливим, на наш погляд є те, що автор кидає виклик радикальним модерністським прогнозам щодо занепаду націй у глобалізованому світі. Ним доведено, що стрімкий розвиток мережевих технологій не руйнує підвалини етнічної та національної ідентичності. Навпаки, ІКТ стають інструментом збереження цих ідентичностей завдяки здатності підтримувати зв'язки на відстані.

Важливою позицією є положення про те, що національна ідентичність зберігається завдяки свідомому та активному використанню елітами сучасних медіа (Інтернету, ТБ, радіо) для вирішення локальних та загальнонаціональних проблем.

Вперше аргументовано, що активний розвиток субкультурних спільнот у мережі не становить загрози для існування традиційних етнічних чи національних груп, оскільки вони виконують інші функції у процесі самореалізації особистості.

Автор зумів відійти від однобічних оцінок цифровізації (як виключно позитивної чи негативної), натомість запропонувавши комплексну модель трансформації ідентичності.

Ключова цінність позицій дослідника, висунутих вперше, полягає в обґрунтуванні «нарративної природи» цифрового Я, яке зшиває фрагменти досвіду у цілісну історію та створенні підґрунтя для стратегій національної консолідації та інформаційної безпеки в умовах мережевої агресії та маніпуляцій.

Ці позиції роблять дисертацію Петранюка А. І. вагомим внеском у сучасну філософську антропологію та соціальну філософію, оскільки вони пояснюють, як людині зберігати свою «самість» (*ipse*) у світі тотальної симуляції та плинних мережевих потоків.

У межах дисертаційного дослідження Петранюка А. І. також було уточнено низку ключових теоретичних положень, що стосуються концептуальних підвалів постіндустріального суспільства та методології дослідження ідентичності.

Автор уточнив, що ідейною передумовою теорії інформаційного суспільства стали триетапні моделі розвитку (аграрне, індустріальне, постіндустріальне), де спосіб виробництва визначає соціальні та культурні структури. Постіндустріальне суспільство було представлено як послідовність якісних переходів, що набувають конкретно-історичних форм: інформаційного, мережевого та Smart-суспільства.

Також було уточнено, що інформатизація та розвиток мережевих технологій перетворюють простір і час зі стабільних координат у динамічні та плинні категорії, які задають нові рамки для соціальної взаємодії. При цьому підкреслено, що фундаментальні підвалини соціальності не руйнуються: людські спільноти в інформаційну добу продовжують формуватися на ментальній (культурно-психологічній) основі, яка тепер позбавлена жорсткого територіального обриса та довготривалості.

Артикульовано теоретико-методологічні засади, згідно з якими Я-концепція постає як суб'єктивний образ, що визначає вибір та поведінку індивіда, тоді як особистісна ідентичність визначається як динамічний процес самосприйняття, що забезпечує цілісність та безперервність уявлень про себе. Цей підхід дозволяє структурувати багатшарову будову особистості в межах соціально-психологічних досліджень.

Дисертант уточнив ключове значення феноменологічного методу, але за умови його зміщення в бік герменевтики. Таке поєднання дає змогу не лише фіксувати внутрішній досвід, а й інтерпретувати його, формуючи на цій основі особистісну ідентичність у вигляді наративного конструкта.

Ці уточнення дозволили автору вибудувати цілісну теоретичну модель, яка пояснює, як традиційні категорії (простір, час, солідарність) змінюють своє значення в умовах сучасного інформаційно-мережевого простору, зберігаючи при цьому свою значущість для самовизначення людини.

Автор дисертаційного дослідження розмежовує ці поняття, спираючись на соціально-психологічні підходи, які розглядають багатшарову структуру особистості. Так, Я-концепція визначається автором як суб'єктивний образ, який є усвідомленим уявленням людини про саму себе. Цей образ виконує регулятивну функцію, оскільки безпосередньо визначає вибір та поведінку індивіда у різноманітних життєвих ситуаціях.

Особистісна ідентичність постає як динамічний процес самосприйняття, що забезпечує людині відчуття внутрішньої єдності. Вона розкриває цілісність, багатство та безперервність уявлень людини про себе, які є зовнішньо орієнтованими та соціально обумовленими.

Розрізненість базується на підході, за яким якщо Я-концепція - це відносно стабільний образ (структура), то ідентичність - це постійний процес (динаміка) самоотождення. Особистісна ідентичність формується на тлі Я-концепції, але у процесі динамічної взаємодії з Іншим. Вона є унікальним відображенням того соціального контексту, в якому перебуває людина. Я-концепція слугує внутрішнім орієнтиром для дій, тоді як ідентичність дозволяє людині сприймати свої розрізнені соціально обумовлені ролі як єдину і неперервну історію власного «Я».

Автор також зазначає, що в межах деконструктивного підходу особистісна ідентичність розглядається як конструкція, в якій завжди присутні «сліди

Іншого», що робить її відкритою та здатною до змін в інформаційно-мережевому просторі,.

Варто погодитись з автором, що в умовах інформаційно-мережевого суспільства ідентичність перестає бути статичною структурою, перетворюючись на динамічний процес самопрезентації та самоствердження індивіда у самостійно сконструйованому віртуальному світі. У роботі виокремлено нові типи ідентичності, такі як «просюмери» та «цифрові мандрівники», чия діяльність базується на поєднанні процесів споживання та творення контенту, що робить їхню ідентичність багатовимірною, плинною та незалежною від територіальних кордонів.

Отже, теоретичне підґрунтя дослідження базується на синтезі феноменології, герменевтики та деконструкції, що дозволило автору розглянути особистісну ідентичність як наративний конструкт, що зшиває розрізнений досвід людини у цілісну історію через вірність собі та взаємодію з Іншим. Для подолання негативних наслідків цифровізації, таких як кібернасильство та маніпуляції, автор пропонує відродження античної практики «турботи про себе», яка передбачає етичне ставлення до власного цифрового профілю та критичне сприйняття інформаційних потоків. Наукова новизна праці полягає у комплексній експлікації впливу інформаційних технологій на процеси самовизначення та обґрунтуванні ролі колективної пам'яті як фундаменту неподільності спільноти в інформаційну добу. Результати дослідження мають практичне значення для розробки стратегій національної консолідації та інформаційної безпеки України в умовах сучасної інформаційної агресії.

Разом з тим, варто звернути увагу на певні зауваження.

По-перше, залучено надзвичайно широкий спектр понять для опису структури особистості: «самість», «Я-концепція», «ідентичність-самототожність» (*idem*), «ідентичність-самість» (*ipse*), «наративна ідентичність» та «цифровий профіль». Хоча дисертант намагається розмежувати ці категорії, їхнє паралельне використання в межах різних парадигм (феноменології, психоаналізу, постструктуралізму) створює складність для сприйняття цілісної концепції. На рівні прикладного аналізу залишається важким завданням точно визначити межу, де закінчується Я-ідентичність і починається Его-ідентичність у мережевій взаємодії.

По-друге, у другому розділі автор ретельно реконструює генезу ідентичності, спираючись виключно на західноєвропейську традицію - від гомерівського епосу та античної філософії до ідей Канта та Гоббса. Попри те, що інформаційно-мережевий простір за своєю природою є глобальним і позатериторіальним, у роботі не враховано нетипові для Заходу моделі ідентичності (наприклад, східні колективістські підходи), які активно взаємодіють у сучасному цифровому світі. Це дещо звужує філософську антропологію дослідження до меж західного інтелектуального дискурсу.

По-третє, у третьому розділі автор покладається на теорію комунікативної дії Ю. Габермаса для пояснення формування колективної ідентичності через раціональний діалог. Така модель виглядає надто ідеалізованою для сучасного інформаційно-мережевого простору, де комунікація часто є асиметричною, алгоритмічно маніпулятивною або агресивною. Автор визнає ризики «диктату смислу» та кібернасильства, проте пропонує вихід через раціональний консенсус громадянства часто не має дієвих механізмів реалізації в умовах мережевої анонімності та «слактивізму».

Четверте. У роботі спостерігається суперечність між позитивною оцінкою цифрової ідентичності як «вдосконаленої форми реальної ідентичності» та застереженнями щодо її симулятивного характеру. З одного боку, автор описує мережеве «Я» як ризому — нецентровану та розпорошену структуру без сутнісного ядра. З іншого боку, він закликає до відродження практики «турботи про себе», що передбачає збереження цілісності та внутрішньої автономії. Залишається не до кінця проясненим, як індивід може зберігати стійку «самість» (ipse) та моральну відповідальність у стані тотальної фрагментації та «цифрового мандрівництва».

Наявність вищезазначених зауважень не впливає суттєво на загальний позитивний висновок щодо того, що дисертаційне дослідження «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» Петранюка А.І. є завершеною самостійною науковою працею, яка відзначається належним рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості.

Загальні висновки. Дисертаційна робота «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21 березня 2022 р., №502 від 19 травня 2023 року та №507 від 03 травня 2024, а її автор, Андрій Ігорович Петранюк, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософських, політичних і
психологічних студій
Черкаського державного технологічного
університету

Анжела БОЙКО